

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η χρεοκοπία του πολιτικού

Στις αρχές του αιώνα μας, σε μια συγκυρία σημαδεμένη από την κατάρρευση τόσο της κομμουνιστικής όσο και της φιλελεύθερης ιδεολογίας, από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου αλλά και από την πτώση της Lehman Brothers, μια κυβέρνηση έχει τρεις βασικές υποχρεώσεις:

α) να παρέχει τα στοιχειώδη δημόσια αγαθά και υπηρεσίες: εκπαίδευση, υγεία, ασφάλεια, υποδομές·

β) να ρυθμίζει αποτελεσματικά τη λειτουργία της κοινωνίας, δηλαδή να εξασφαλίζει, μέσω της αλληλεγγύης, τη συνοχή της, να ορίζει τις πράξεις που συνιστούν παραβατική συμπεριφορά και να τις τιμωρεί, καθώς και να παρεμβαίνει σε περιπτώσεις βαθιάς κρίσης ή ελαττωματικής λειτουργίας της αγοράς, όπως συμβαίνει στις χρηματοπιστωτικές κρίσεις·

γ) να προτρέπει και να ενθαρρύνει όλους τους πολίτες να ενεργούν με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και το γενικό καλό.

Κάθε ενέργεια της κυβέρνησης πρέπει να επικεντρώνεται σ' αυτές τις τρεις υποχρεώσεις προκειμένου να προασπίσει το

δημόσιο συμφέρον. Μάλιστα η σημασία τους παρουσιάζεται αυξημένη, καθώς έχει επικρατήσει ένας έντονος συναγωνισμός, με μείζονες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες, ανάμεσα στις μεγάλες κουλτούρες του κόσμου, οι οποίες, για πρώτη φορά, συνδιαλέγονται σε ισότιμη βάση και όχι με σκοπό να υπερισχύσει η μία της άλλης.

Όμως οι Ευρωπαίοι έχουν αποτύχει και στις τρεις αυτές υποχρεώσεις. Η χρεοκοπία μάλιστα του πολιτικού συνίσταται ακριβώς στην αδυναμία των Ευρωπαίων ηγετών να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πάρα πολλά παραδείγματα αυτής της ένοχης αδυναμίας τους. Όμως ένα για καθεμία από τις υποχρεώσεις αυτές είναι αρκετό.

Παροχή δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών: το εκπαιδευτικό επίπεδο των μαθητών και σπουδαστών των ευρωπαϊκών χωρών πέφτει διαρκώς λόγω της συνεχούς πτώσης των επενδύσεων στον τομέα της εκπαίδευσης. Ο δείκτης PISA του ΟΟΣΑ, ο οποίος συγκρίνει την αποτελεσματικότητα των διαφόρων εκπαιδευτικών συστημάτων, δείχνει ότι οι μόνες χώρες στον κόσμο όπου οι εκπαιδευτικές κατακτήσεις έχουν υποχωρήσει την τελευταία δεκαετία είναι οι ευρωπαϊκές και ότι η απόσταση από τον υπόλοιπο κόσμο μεγαλώνει, ιδιαίτερα από τις ασιατικές χώρες, όπου το επίπεδο σημειώνει διαρκή άνοδο. Η μοναδική ευρωπαϊκή χώρα που βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ είναι η Ολλανδία. Πρόκειται για έναν παραγνωρισμένο αλλά σημαντικό δείκτη, διότι η εκπαίδευση

είναι το κλειδί για την ανταγωνιστικότητα και τη μελλοντική ανάπτυξη.

Αποτελεσματική ρύθμιση της λειτουργίας της κοινωνίας: το πιο χτυπητό παράδειγμα προς αποφυγή μάς το παρέχει η διαχείριση της κρίσης της Ευρωζώνης. Διαχείριση, τρόπος του λέγειν... Με αφορμή την κρίση οι ηγεσίες των ευρωπαϊκών χωρών απέδειξαν την ανεπάρκειά τους. Δεν κατανόησαν τους μηχανισμούς που μας οδήγησαν στην κρίση και δεν έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα, αιχμάλωτες μιας ξεπερασμένης και άκαμπτης λογικής, αντίθετα με τις ΗΠΑ, οι οποίες, επιδεικνύοντας ρεαλιστική σκέψη, στήριξαν την αυτοκινητοβιομηχανία τους και τον τραπεζικό τους τομέα και δεν τα άφησαν να ναυαγήσουν.

Θετικές προτροπές προς τους πολίτες: η επιχειρηματικότητα, μοχλός ανάπτυξης και απασχόλησης, σύμβολο της ανάληψης πρωτοβουλίας απέναντι στη δημοσιούπαλληλική νοοτροπία, στη Γαλλία είναι, στα λόγια, απαξιωμένα και, στην πράξη, έχει ποινικοποιηθεί. Όλες οι σχετικές παραινέσεις της κυβέρνησης είναι αποτρεπτικές, ακριβώς το αντίθετο απ' αυτό που θα έπρεπε να συμβαίνει.

Η χρεοκοπία του πολιτικού είναι καινούριο φαινόμενο, με εν δυνάμει δραματικές συνέπειες. Αποκαλύπτει πράγματι μια άνευ προηγουμένου κρίση του ίδιου του δημοκρατικού μοντέλου. Οι δημοκρατίες μας είναι κουρασμένες, εξαντλημένες. Διατρέχουν θανάσιμο κίνδυνο, και μάλιστα διπλό: από τη μία, μια εσωτερική αμφισβήτηση με την άνοδο των άκρων και, από την άλλη, μια εξωτερική περιθωριοποίηση, σε παγκόσμια

κλίμακα, λόγω της ανάδυσης άλλων κοινωνικοπολιτικών μοντέλων. Θυμάμαι το δείπνο μου με τον πρόεδρο του Κινεζικού Ταμείου Επενδύσεων, του China Investment Corporation, ο οποίος μου δήλωσε ότι αυτό που είχε καταστρέψει την Ελλάδα του Περικλή, η δημοκρατία, θα κατέστρεφε και την Ευρώπη.

Κοντόφθαλμη πολιτική

Όλα αυτά πρέπει να μας κάνουν να αναρωτηθούμε για την αποτελεσματικότητα του πολιτικού μας συστήματος και για τις βασικές αιτίες που μας οδήγησαν στην παρούσα κρίση.

Κατ' αρχάς η συντόμευση των πολιτικών και εκλογικών περιόδων αποδεικνύεται ότι έχει πάρα πολλές παράπλευρες συνέπειες. Σε όλη την Ευρώπη, τα τελευταία χρόνια, η τάση είναι να μειώνεται η διάρκεια της πολιτικής εντολής και ν' αυξάνεται η συχνότητα των εκλογικών αναμετρήσεων. Στη Γαλλία η διάρκεια της προεδρικής θητείας μειώθηκε από επτά σε πέντε χρόνια, με αποτέλεσμα ο πολιτικός κύκλος να είναι βραχύτερος από τον αντίστοιχο οικονομικό. Οι εκλεγμένοι ηγέτες δεν έχουν τη δυνατότητα να δράσουν στη διάρκεια και στο βάθος που θα έπρεπε. Έτσι, όχι μόνο δεν έχουν τον απαραίτητο χρόνο, αλλά και καθώς οι επόμενες εκλογές είναι πάντα κοντά, δεν θέλουν να πάρουν ρίσκο πραγματοποιώντας τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Το αντίθετο: προτιμούν να παίρνουν βραχυπρόθεσμα μέτρα, φιλολαϊκά και, ενίοτε, λαϊκίστικα, έχοντας στο μυαλό τους τις προσεχείς εκλογές. Κι αυτό εξηγεί, τουλάχιστον εν μέρει, γιατί η Γαλλία έχει κατακυλίσει στην

κατάταξη PISA. Η επένδυση στην εκπαίδευση, προσπάθεια μακράς πνοής, υποβαθμίζεται για χάρη των κοινωνικών παροχών, οι οποίες αυξάνονται συνεχώς, καθώς φέρνουν μπόλικά ψηφαλάκια. Η προτίμηση στο «τώρα» εξηγεί επίσης την έκρηξη του δημόσιου χρέους αλλά και τα ελλείμματα που παρατηρούνται τα τελευταία δέκα χρόνια.

Από την άλλη, η «επαγγελματοποίηση» του πολιτικού προσωπικού αποδυναμώνει τη δημοκρατία. Σήμερα γεννιέσαι και πεθαίνεις πολιτικός. Δεν γίνεσαι λόγω προηγούμενων εμπειριών ή επειδή έτσι το θέλησε η μοίρα. Ήδη από το 1919, στο *Ο Επιστήμονας και ο Πολιτικός*, ο Μαξ Βέμπερ διέκρινε δύο είδη ηγετών, εκείνους που ζούσαν «από» την πολιτική κι εκείνους που ζούσαν «για» την πολιτική. Όσοι ζουν από την πολιτική κάνουν καριέρα σ' αυτήν και εξαρτώνται απ' αυτήν οικονομικά. Σήμερα αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία τόσο στην Ευρώπη, όσο και στις ΗΠΑ. Στη Γαλλία θριαμβεύει η Δημοκρατία των μετακλητών υπαλλήλων της βουλής. Τούτοι εδώ είναι μια καινούρια κάστα, που έχουν για κέντρο του κόσμου τον εαυτό τους. Δεν έχουν ούτε γνώση ούτε εμπειρία της κοινωνίας γύρω τους. Μοναδική τους φιλοδοξία να διαφυλάξουν τη θέση τους και μοναδικό τους όπλο η τέχνη του συμβιβασμού. Γι' αυτούς η πολιτική είναι επάγγελμα, όχι σκοπός ζωής. Στόχος τους είναι να κατακτήσουν την εξουσία και να κρατηθούν σ' αυτήν, όχι να την ασκήσουν για ν' αλλάξουν τον κόσμο. Αυτή η «επαγγελματοποίηση» της πολιτικής οδήγησε στην ανάδειξη ηγετών που δεν μπορούν να κατανοήσουν τους μηχανισμούς λειτουργίας ενός κόσμου ολοένα πιο

πολύπλοκου και τεχνοκρατικού και αποδεικνύονται ανίκανοι να πάρουν τα απαραίτητα μέτρα. Έτσι εξηγείται και η κρίση της Ευρωζώνης, που όλο τελειώνει και τελειωμό δεν έχει. Και για τον ίδιο λόγο οι στόχοι που ανακοινώνουν οι πολιτικοί χάνουν εντελώς την όποια ουσία τους όταν πραγματοποιούνται, χωρίς καν να το συνειδητοποιούν οι εμπνευστές τους... Αυτό έγινε και στη Γαλλία με τον νόμο περί διαχωρισμού των τραπεζικών δραστηριοτήτων, ο οποίος ψηφίστηκε μετά από μακρές διαβουλεύσεις με αντικείμενο τον χρηματοπιστωτικό τομέα, μόνο που ο νόμος αυτός ήταν αποτέλεσμα χειραγώγησης από τον ίδιο τον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Οι επαγγελματίες της πολιτικής, γαντζωμένοι από τη λαϊκή εντολή, αρνούνται να αντιπαρεταθούν με την κοινή γνώμη, να προχωρήσουν πιο μπροστά από κείνη. Την ακολουθούν, δεν προπορεύονται. Την κολακεύουν, δεν την καθοδηγούν. Αυτή η λιποταξία έχει οδηγήσει στην απόλυτη κυριαρχία των δημοσκοπήσεων και στη λατρεία του mainstream. Με αυτόν τον τρόπο όμως οι κυβερνώντες τρέφουν τον λαϊκισμό και υπονομεύουν, χωρίς να το αντιλαμβάνονται, τα θεμέλια των δημοκρατικών μας κοινωνιών. Κι αυτό συνιστά μείζονα κίνδυνο. Έτσι, ή θα αποφασίσουμε να αγωνιστούμε με την ελπίδα ότι μπορεί να έρθει η αλλαγή, ότι ο κόσμος μπορεί να γίνει καλύτερος, ή θα αρκεστούμε να ζούμε σ' ένα καθεστώς φόβου. Αυτό το δίλημμα αντιμετωπίζουν οι δημοκρατίες όπως τις βλέπουμε σήμερα. Η πολιτική πρέπει να είναι κλήση και κλίση, όχι επάγγελμα. Θεμέλιά της είναι η ολοκληρωτική αφοσίωση σ' έναν σκοπό, σε μια υπόθεση, η γνώση του κόσμου και η

αίσθηση της ιστορίας, το θάρρος και η επιθυμία να δώσεις το παράδειγμα, είναι πνοή και όραμα, βάθος και πυκνότητα.

Άριστο παράδειγμα της αποσάθρωσης του πολιτικού συνιστά η βαθιά κρίση του 2007. Δεν ήταν μια απλή οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση αλλά η χρεοκοπία ενός μοντέλου διακυβέρνησης. Στην κατάρρευση του συστήματος οδήγησαν συγκεκριμένες, εσκεμμένα λαϊκίστικες και υπολογισμένες με βραχύ χρονικό ορίζοντα πολιτικές. Στόχος των πολιτικών αυτών ήταν να συγκαλύψουν την απουσία ανάπτυξης ήδη από τη δεκαετία του '80 και να συντηρήσουν την αυταπάτη του πλούτου. Οδήγησαν τους πολίτες στην πεποίθηση ότι μπορούσαν όλοι να αποκτήσουν ιδιόκτητη στέγη και να έχουν δυο αυτοκίνητα και τρεις τηλεοράσεις. Θυμίζω τον προεκλογικό λόγο του Νικολά Σαρκοζύ τον Ιανουάριο του 2007: «Θέλω να γίνει η Γαλλία χώρα ιδιοκτητών, γιατί, όταν κανείς έχει ιδιόκτητο σπίτι, είναι καλύτερα εξοπλισμένος απέναντι στις δυσκολίες της ζωής». Ο υποψήφιος πρόεδρος πρότεινε να θεσμοθετήσουμε μια γαλλική εκδοχή των *subprimes*, των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων – κι αυτό έξι μήνες πριν από το ξέσπασμα της κρίσης των στεγαστικών δανείων. Οι κυβερνήσεις ενθάρρυναν, ηθελημένα, την προσφυγή των πολιτών στον δανεισμό για να επιτύχουν τεχνητή άνοδο της ανάπτυξης, σαν τον αθλητή που, κατάκοπος ή ασθενής, ντοπάρεται μια μέρα πριν τον αγώνα για να βελτιώσει τις επιδόσεις του. Οι ίδιες ακριβώς πολιτικές οδήγησαν στη δημιουργία ελλειμμάτων, στη σταθερή μείωση των επενδύσεων για την παιδεία και στην πτώση της παραγωγικότητας. Διότι για τις κυβερνή-

σεις μόνο το παρόν έχει σημασία. Και μάλιστα χωρίς να υπολογίζουν τις συνέπειες σε βάθος χρόνου.

Κι όπως ο Φρανκενστάιν που αυτονομήθηκε από τον δημιουργό του, οι πολιτικές αυτές μας οδήγησαν στην καταστροφή.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΟΣ ΣΩΛΗΝΑΣ

Η Ελλάδα είναι ο ζωντανός δοκιμαστικός σωλήνας της Ευρώπης. Ο ασθενής στο τελευταίο στάδιο. Κάτι σαν πειραματόζωο. Η αποδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας λόγω της κρίσης και τα μέτρα λιτότητας που επέβαλε η διεθνής κοινότητα εντυπωσιάζουν. Μέσα σε τρία χρόνια οι μισθοί έπεσαν 35 με 40%, οι συντάξεις και τα επιδόματα ανεργίας μειώθηκαν κατά 25%, η ανεργία πλήττει το ένα τέταρτο του πληθυσμού και πάνω από τους μισούς νέους, η κατανάλωση μειώθηκε κατά το ένα τρίτο και η αποταμίευση των νοικοκυριών κατά ένα πέμπτο, οι επενδύσεις των επιχειρήσεων μειώθηκαν κατά 60%. Μια ολόκληρη χώρα καταρρέει, μια κοινωνία αποσαθρώνεται. Χωρίς καμία ελπίδα για γρήγορη ανάνηψη.

Μια κοινωνία σε αποσύνθεση

Συνολικά, αν υπολογίσουμε και τους φόρους, η αγοραστική δύναμη των Ελλήνων έπεσε πάνω από το μισό σε λιγότερο από τρία χρόνια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια πρωτοφανή αύξηση του ποσοστού φτώχειας. Σύμφωνα με τα επίσημα

στοιχεία, κάτω από το όριο της φτώχειας ζει το 20% του πληθυσμού (το ποσοστό του πληθυσμού που τα εισοδήματά του είναι κάτω από το 60% του μέσου εισοδήματος). Στην πραγματικότητα όμως το ποσοστό του πληθυσμού που διαβιώνει κάτω από το όριο της φτώχειας είναι περίπου 45%, από το οποίο το 15% ζει κάτω από το όριο της ακραίας φτώχειας, αν το υπολογίσουμε με τον μέσο μισθό του 2009, δηλαδή με τα κριτήρια προ κρίσης. Έκτοτε, όπως είδαμε, ο μέσος μισθός έχει πέσει πάνω από ένα τρίτο... Έτσι, έχουμε 45% του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας, σύμφωνα με τα επίσημα κριτήρια, έναντι 7% το 2009.

Μπροστά στο δημαρχείο της Αθήνας, δυο φορές την ημέρα, ο κόσμος σχηματίζει ουρές περιμένοντας δωρεάν φαγητό. Ανάμεσά τους, πολλοί «νεόπτωχοι»: πρόκειται για πρώην στελέχη επιχειρήσεων που έμειναν άνεργοι και, μετά από έναν χρόνο, δεν έχουν δικαίωμα να εισπράττουν το επίδομα ανεργίας. Κρατούν ακόμη στα χέρια το smartphone τους, υπόλειμμα της παλιάς τους ζωής, μα στην τσέπη δεν έχουν ούτε ένα ευρώ. Όλη η Ευρώπη θυμάται τις εικόνες μπροστά από το υπουργείο Γεωργίας τον Φεβρουάριο του 2013. Οργισμένοι αγρότες είχαν μεταφέρει φρούτα και λαχανικά, για να τα διανείμουν δωρεάν στους κατοίκους της Αθήνας. Εκατοντάδες τεντωμένα χέρια προσπαθούσαν να αρπάξουν ένα σακί πατάτες. Η διανομή των τροφίμων κατέληξε σε ένα ακόμη ξέσπασμα βίας.

Ο αριθμός των αστέγων έχει αυξηθεί κατά 25% σε σχέση με το 2009. Και δεν πρόκειται για περιθωριακούς, δομικά απο-κοινωνικοποιημένους πολίτες. Οι πιο πολλοί απ' αυτούς διώχτηκαν από τα σπίτια τους, γιατί έμειναν άνεργοι και δεν μπορού-

σαν πλέον να πληρώνουν το νοίκι τους ή τις δόσεις του στεγαστικού τους. Πριν από την κρίση ανήκαν στη μεσαία τάξη.

Κάθε μέρα που περνάει, η μεσαία αυτή τάξη αποσαθρώνεται. Η ελληνική κοινωνία δεν μοιάζει πια με την περίφημη «σβούρα του Μαντρά»¹, στην οποία οι πραγματικά πλούσιοι και οι πραγματικά φτωχοί είναι ολιγάριθμοι, και η μεσαία τάξη, στο κέντρο της σβούρας, είναι η ισχυρότερη αριθμητικά. Σήμερα υπάρχουν, από τη μία, οι εφοπλιστές, μια ελάχιστη πάμπλουτη μειοψηφία, η οποία, παγκοσμιοποιημένη καθώς είναι, δεν αισθάνεται καμία επίπτωση από την κρίση, και από την άλλη, στο αντίθετο άκρο, ένας πολύ μεγάλος αριθμός πολιτών που γίνονται ολοένα πιο φτωχοί κι έχουν απολέσει κάθε σημείο αναφοράς.

Η λεωφόρος των άκρων

Το δράμα αυτό πολιτικά μεταφράζεται πολύ απλά: τα μετριοπαθή κόμματα έχουν καταρρεύσει, ενώ τα άκρα πολλαπλασιάζονται και ενισχύονται. Αυτό φάνηκε στις βουλευτικές εκλογές του Μαΐου του 2012². Το ΠΑΣΟΚ, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα του Γιώργου Παπανδρέου, που είχε την απόλυτη πλειοψηφία από το 2009 και ήταν στην εξουσία στην Ελλάδα τα δεκάξι από τα τελευταία είκοσι χρόνια (από το 1993), κατέρρευσε. Από 44% που είχε πάρει στις εκλογές του 2009, έπεσε στο

---

1. Γραφική απεικόνιση σε σχήμα σβούρας, που δείχνει την ενίσχυση της μεσαίας τάξης στις σύγχρονες κοινωνίες. Το όνομα προέρχεται από τον εμπνευστή της.

2. Το βιβλίο εκδόθηκε τον Μάρτιο του 2014.

13% το 2012 και, αφού άγγιξε και το 6%, τώρα δεν κερδίζει παρά 10% στην πρόθεση ψήφου. Άνοδος και πτώση. Από πλειοψηφικό κόμμα, στο κέντρο της ελληνικής πολιτικής ζωής, το ΠΑΣΟΚ έχει μετατραπεί σε περιθωριακό πολιτικό κόμμα.

Οι συντηρητικοί, που έχουν βρει στέγη στο κόμμα της Νέας Δημοκρατίας και αποτελούν το άλλο μετριοπαθές κόμμα, δεν επωφελήθηκαν από την κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ. Στις βουλευτικές εκλογές την άνοιξη του 2012 πήραν λιγότερο από 30%, ήτοι πολύ λιγότερο απ' όσο χρειάζεται για την απόλυτη πλειοψηφία. Αν γίνονταν σήμερα εκλογές, δεν θα άθροιζαν περισσότερα από το 15% των ψήφων.

Αντιθέτως, τα ακραία κόμματα έχουν ανέβει αισθητά. Το νεοναζιστικό κόμμα της Χρυσής Αυγής, που το έμβλημά του είναι εμπνευσμένο από τον αγκυλωτό σταυρό και η ηγεσία του χαιρετά ναζιστικά δημοσίως, εισήλθε θριαμβευτικά στο κοινοβούλιο μετά από το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών του 2012. Ο συγκεκριμένος κομματικός σχηματισμός, που στα γραφεία του έχει τοποθετήσει επιδεικτικά αντίτυπα του *Ο αγών μου*, είναι σήμερα η τρίτη πολιτική δύναμη της χώρας, μπροστά από το ΠΑΣΟΚ. Η θεωρία του, που απορρίπτει το δημοκρατικό σύστημα, είναι ίδια με εκείνη όλων των ακροδεξιών κομμάτων από τις αρχές του 20ού αιώνα: θεμελιώνεται στον αντι-καπιταλισμό, τον αντι-κοσμοπολιτισμό, αντιτίθεται στους διανοούμενους και υμνεί τον εθνικισμό, τον ρατσισμό, τον милитарισμό, καλλιεργώντας τη λατρεία της δύναμης και της ισχύος. Με δυο λόγια, ένα πραγματικό φασιστικό κόμμα, από τα πολλά που έχουν εμφανιστεί στην Ευρώπη. Η Χρυσή Αυγή επιχειρεί να καλύψει τον κοινωνικό χώρο που άφησε

κενό ένα ελλειμματικό κράτος. Ο λόγος της προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τον φόβο, στιγματίζει τους ξένους και βάζει τους πολίτες να συγκρούονται μεταξύ τους. Τα μέλη της προστατεύουν όσους ανταποκρίνονται στα κριτήριά τους, φυλετικά ή θρησκευτικά, και απειλούν ή επιτίθενται στους υπόλοιπους. Οι υπεύθυνοι των τοπικών οργανώσεων οργανώνουν περιπολίες, «για να προστατέψουν τους Λευκούς» και να συνοδεύουν τους ηλικιωμένους όταν πάνε στην τράπεζα να κάνουν αναλήψεις. Διοργανώνουν διανομές τροφίμων και ρούχων για τα πιο φτωχά στρώματα του πληθυσμού. Μανία καταδίωξης και «φυλετική αλληλεγγύη»: αυτό είναι το δόγμα της καθημερινότητάς τους, και το εφαρμόζουν με επιτυχία. Αυτός ο λόγος μίσους υποδαυλίζει την εχθρότητα, ιδιαίτερα στη νεολαία, οδηγώντας σε σοβαρές εκτροπές. Τον Ιανουάριο του 2013 μέλη της Χρυσής Αυγής μαχαιρώνουν έναν Πακιστανό μετανάστη, τον Σαχζάντ Λουχμάν, σ' έναν δρόμο στα Πετράλωνα, μια συνοικία της Αθήνας. Οχτώ μήνες αργότερα δολοφονείται ο τραγουδιστής της ραπ Παύλος Φύσσας, ενεργό μέλος του αντιφασιστικού αγώνα και συμπαθών ενός μικρού ακροαριστερού κόμματος...

Τώρα πια πρώτη πολιτική δύναμη του τόπου είναι ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς, ο Σύριζα, κάτι σαν Ελληνικό Αριστερό Μέτωπο. Το 2012 πήρε περίπου 17% των ψήφων, σήμερα όμως υποστηρίζεται από το 25% του εκλογικού σώματος. Είναι απολύτως κατανοητό γιατί το πρόγραμμά του προσελκύει αυτούς που ζουν μέσα στην ανασφάλεια – κι είναι πολλοί αυτοί. Δημαγωγώντας ασύστολα, ο Σύριζα τάζει λαγούς με πετραχήλια: αύξηση μισθών, μείωση του ΦΠΑ στα προϊόντα πρώτης ανάγκης, κρατικοποίηση των τραπεζών,

τιμωρία των «κακών» (για παράδειγμα, απώλεια της υπηκοότητας για τους φοροφυγάδες), κατάργηση της βουλευτικής ασυλίας... Με δυο λόγια, προτείνει γενική εκκαθάριση, χωρίς η πρότασή του όμως να περιλαμβάνει κανένα εποικοδομητικό μέτρο για τη χώρα. Δηλώνοντας οπαδός του «μετα-υλισμού», ο Σύριζα ανήκει στα κόμματα της ριζοσπαστικής αριστεράς. Το έμβλημά του περιλαμβάνει την κόκκινη σημαία της ταξικής πάλης, την πράσινη των οικολογικών κινημάτων και τη μοβ των κινημάτων που αμφισβητούν την πατριαρχική οργάνωση της κοινωνίας. Ο λόγος του έχει κοινά σημεία με εκείνον της άκρας δεξιάς: αντι-καπιταλιστικές θέσεις, εχθρότητα προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, λαϊκισμός.

Τα ακραία κόμματα στην Ελλάδα εκπροσωπούν πλέον σχεδόν έναν στους δύο ψηφοφόρους.

Η κρίση σκοτώνει

Το ξέσπασμα της κρίσης δεν είχε καταστροφικά αποτελέσματα μόνο στην πολιτική αλλά και σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Ήταν εξαιρετικά βίαιο και με απολύτως απτές συνέπειες, όπως δείχνει, για παράδειγμα, η κατακόρυφη άνοδος των αυτοκτονιών. Από το 2010 αυξήθηκαν κατά 100%, και οι περισσότερες απ' αυτές, σύμφωνα με τον ίδιο τον υπουργό Υγείας, πρέπει να αποδοθούν στην οικονομική κρίση. Μια τέτοια εκρηκτική άνοδος σ' ένα τόσο σύντομο διάστημα είναι παγκόσμιο ρεκόρ από τότε που ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), εδώ και πενήντα χρόνια, καταγράφει τις αυτοκτονίες.

Κι αν η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη θέση, ωστόσο δεν εί-

να η μοναδική χώρα που γνώρισε ένα τέτοιο κύμα αυτοχειριρών. Τον Απρίλιο του 2013, στην Τσιβιτανόββα Μάρκε, παράλια πόλη της Ιταλίας στην Αδριατική, σημειώθηκαν δυο εμβληματικές –για την κατάσταση που επικρατεί στην Ευρώπη– αυτοκτονίες. Ένα ηλικιωμένο ζευγάρι, η Άννα-Μαρία, 68 ετών, και ο Ρομέο, 62 ετών, πολεμούσαν να τα βγάλουν πέρα με τα 500 ευρώ που έπαιρνε η γυναίκα ως σύνταξη. Μάταια. Ένα από τα μέτρα λιτότητας που είχε πάρει η κυβέρνηση Μόντι ήταν η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης. Και δεν είχε άδικο... Αυτό είναι το τίμημα της συνεχούς ανόδου του προσδόκιμου ζωής. Ωστόσο το μέτρο αυτό αφορούσε και πρόσωπα που είχαν ήδη βγει από την αγορά εργασίας, χωρίς όμως να έχουν το νέο όριο ηλικίας που απαιτείται για να θεμελιωθεί δικαίωμα σύνταξης. Ο Ρομέο Ντιονίζι λοιπόν ήταν ένας esodato, ένας από κείνους τους ηλικιωμένους εργαζόμενους που έχουν βυθιστεί ως τον λαιμό στη φτώχεια χωρίς κανένα δίκτυ κοινωνικής προστασίας. Στις 5 Απριλίου 2013 το ζεύγος Ντιονίζι, αφού άφησε ένα σημείωμα στο καπό του αυτοκινήτου κάποιου γείτονα, απαγχονίστηκε στην αποθήκη της μονοκατοικίας του.

Εδώ και καιρό έχει αποδειχτεί ότι υπάρχει ισχυρός συσχετισμός ανάμεσα στην ανεργία και την αυτοχειρία: όσοι δεν έχουν δουλειά έχουν διπλάσιες πιθανότητες από τον μέσο όρο να θέσουν τέρμα στη ζωή τους. Στις ΗΠΑ το ποσοστό αυτοκτονιών, που πάνω κάτω είχε μείνει σταθερό στη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, σημείωσε κατακόρυφη αύξηση το 2010. Για πρώτη φορά οι θάνατοι από αυτοκτονίες ξεπέρασαν τους θανάτους από τροχαία. Πριν από την κρίση η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο ποσοστό αυτοκτονιών σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένω-

ση. Έκτοτε το ποσοστό αυτό διπλασιάστηκε. Το ίδιο συνέβη και με τις ανθρωποκτονίες, τις κλοπές ή με το ποσοστό κρουσμάτων του AIDS, φαινόμενο με διπλή αιτιολογία: συνέτειναν σ' αυτό, από τη μία, η αύξηση της χρήσης ουσιών στις τάξεις των νέων και, από την άλλη, η δραματική μείωση των κονδυλίων για την πρόληψη. Η αύξηση του ποσοστού φτώχειας και η ραγδαία επιδείνωση των κοινωνικών ανισοτήτων είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες και στις υπηρεσίες υγείας, ενώ οι προϋπολογισμοί των δημόσιων νοσοκομείων μειώθηκαν κατά 40%. Βλέποντας κάτι τέτοια, ένας πραγματογνώμονας του ΟΗΕ έκανε λόγο για «ανθρωπιστική κρίση» και για «παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων» που προκάλεσε η λιτότητα στην Ελλάδα.

«Ο πραγματικός κίνδυνος για τη δημόσια υγεία δεν είναι η ύφεση καθαυτή, αλλά η λιτότητα», διευκρινίζουν ο Ντέιβιντ Στάκλερ και ο Σανιάι Μπασού, καθηγητές δημόσιας υγείας στα πανεπιστήμια Οξφόρδης και Στάνφορντ αντίστοιχα. Όταν το δίχτυ προστασίας που έχει τοποθετήσει η κοινωνική πρόνοια καταστρέφεται, το σοκ από την απώλεια της εργασίας μπορεί να προκαλέσει οξύ πρόβλημα υγείας. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές κατέδειξαν ότι οι δείκτες θνησιμότητας και αυτοκτονιών στην Ισλανδία, για παράδειγμα, δεν σημείωσαν άνοδο, γιατί η χώρα αυτή δεν μείωσε τις δαπάνες για την υγεία.

Η ανικανότητα των πολιτικών

Η ελληνική κρίση και, κυρίως, οι βλάβες που υπέστη η χώρα λόγω της λιτότητας κατέδειξαν πόσο ανίκανοι να κατανοήσουν

την κρίση είναι οι πολιτικοί και πόσο ανεύθυνα χορήγησαν φάρμακα για την αντιμετώπισή της. Η ελληνική κρίση είναι το σύμβολο της ανικανότητάς τους. Τυφλωμένοι από τις φιλελεύθερες αντιλήψεις τους, έχοντας ανεξίτηλα γραμμένες στο μυαλό τους ξεπερασμένες ιστορικά αναλύσεις, πάντα σίγουροι για τον εαυτό τους και ανίκανοι να προσαρμοστούν σ' ένα καινούριο περιβάλλον, οι πολιτικοί έχουν την ίδια απάντηση για όλα, μία και μόνη, μέχρι σημείου εμμονής: τη δημοσιονομική πειθαρχία, και τη λιτότητα που απορρέει από αυτήν. Χωρίς να μπορούν να δικαιολογήσουν το γιατί, χωρίς να έχουν σκεφτεί το πώς, χωρίς να έχουν υπολογίσει τις συνέπειές της. Η Ευρώπη έχει υποταχθεί στο ΔΝΤ, κι αυτό με τη σειρά του είναι υποταγμένο σε τεχνοκράτες που δεν διαθέτουν κανένα όραμα. Η λιτότητα έχει μια τραγική συνέπεια: την ύφεση, και μια ιδιότητα: ότι αναβιώνει τον, λησμονημένο από χρόνια κευ-σιανό πολλαπλασιαστή, δηλαδή τον συσχετισμό της εξέλιξης των δημοσιονομικών πλεονασμάτων με την οικονομική δραστηριότητα. Στην Ελλάδα ο συγκεκριμένος πολλαπλασιαστής ήταν πάνω από 2. Για να το πούμε διαφορετικά: μια μείωση των δημοσίων δαπανών της τάξης του 1% του ΑΕΠ επιφέρει μια ελάττωση του ίδιου του ΑΕΠ μεγαλύτερη από 2%. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η δημοσιονομική προσαρμογή κατά 6 με 7% που ζητήθηκε από την Ελλάδα για έναν χρόνο επέφερε απώλειες στο ΑΕΠ της πάνω από 15%. Όπερ έδει δείξει!

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ όχι μόνο ξέχασαν αυτόν τον στοιχειώδη κανόνα, αλλά και επέμειναν πεισματικά στο λάθος τους, δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο κι ένα υφεσιακό σπινάλι. Πράγματι είναι φανερό ότι, όσο συρρικνώ-

νεται το ΑΕΠ, τόσο μεγαλώνει το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Για να το πούμε αλλιώς, το χρέος, έστω και αν παραμένει σταθερό, θα αυξάνεται αυτόματα ως ποσοστό καθώς θα πέφτει το ΑΕΠ, αφού η αναλογία ορίζεται με βάση το τελευταίο. Όσο μικραίνει ο παρονομαστής, τόσο μεγαλώνει το κλάσμα – πρόκειται για στοιχειώδη μαθηματικά. Συνεπώς είναι αναπόφευκτο για μια χώρα που εφαρμόζει πολιτικές λιτότητας να βλέπει το χρέος της, ως ποσοστό, ν' ανεβαίνει.

Αυτή είναι κι η περίπτωση της Ελλάδας. Αυτό που είναι ολοφάνερο, αυτό που έβλεπες ξεκάθαρα στους δρόμους των ελληνικών πόλεων δεν ήταν προφανές ούτε για τους υποτιθέμενους ειδικούς ούτε για τους Ευρωπαίους πολιτικούς. Έχω συμμετάσχει σε συσκέψεις στις οποίες οι εν λόγω ειδικοί και πολιτικοί εξεγείρονταν με την αύξηση του ελληνικού χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, τη θεωρούσαν απαράδεκτη και την αιτιολογούσαν με την ανευθυνότητα και την απάθεια των Ελλήνων και δεν μπορούσαν να καταλάβουν ότι εκείνο που έπεφτε ήταν το ίδιο το ΑΕΠ. Τότε επέβαλλαν νέα μέτρα λιτότητας, που μεταφράζονταν σε ακόμα μεγαλύτερη ύφεση και σε νέα πτώση του ΑΕΠ, οι οποίες οδηγούσαν με τη σειρά τους σε περαιτέρω αύξηση του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, η οποία οδηγούσε σε καινούρια μέτρα λιτότητας κοκ...

Η αναγνώριση του λάθους εκ μέρους του ΔΝΤ τον Ιούνιο του 2013, που έκανε λόγο για «σημαντικά λάθη» στο πρώτο σχέδιο διάσωσης της Ελλάδας που εκπονήθηκε το 2010, ήταν καθυστερημένη και ανεπαρκής. Παραδέχεται βέβαια ότι οι προβλέψεις για την ανάπτυξη ήταν υπερβολικά αισιόδοξες και ότι υπήρξαν σοβαρές διαφωνίες με τους άλλους δύο εταί-

ρους της «Τρόικας», την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Ποτέ όμως το ΔΝΤ δεν συσχέτισε την αποτυχία και τα λάθη του με την ιδεολογική του τυφλότητα, την εσφαλμένη λογική του και με τη δραματική πτώση του ΑΕΠ, που καθιστά το χρέος μη βιώσιμο. Ωστόσο, από την αρχή ήδη της ελληνικής κρίσης, το ΔΝΤ, ακριβώς όπως και οι δύο εταίροι του στην Τρόικα, υποτίμησε τις συνέπειες της λιτότητας που επεβλήθη στην Αθήνα. Αρχικά το ΔΝΤ εκτιμούσε ότι το ελληνικό ΑΕΠ θα συρρικνωνόταν κατά 5,5% από το 2009 ως το 2012. Τελικά η μείωση ήταν τρεις φορές πάνω: 17%. Ακόμη είχε υπολογίσει ότι η ανεργία, το 2012, θα ήταν 15%. Τελικά ήταν 25%.

Οι εν λόγω ειδικοί, οι οποίοι επέμεναν πεισματικά στο λάθος τους, σήμερα μας λένε ότι η χαλάρωση της λιτότητας που ζητούσε η Αθήνα θα περιόριζε βεβαίως την οικονομική συρρίκνωση αλλά ήταν ανέφικτη πολιτικά, διότι θα απαιτούσε τη χορήγηση κι άλλης οικονομικής βοήθειας.

Κι αυτό το λένε αλληλεγγύη...

Η Ελλάδα ως σύμπτωμα

Αν θεωρήσουμε ότι η Ελλάδα πάσχει από κάποιο λοιμώδες νόσημα και πως είναι αρκετό να τη βάλουμε σε καραντίνα, όπως έκαναν αυθόρμητα (πάρα) πολλοί Ευρωπαίοι ηγέτες, θα έχουμε κάνει ένα σοβαρό σφάλμα στην ανάλυσή μας. Η Ελλάδα ήταν απλώς ο πιο αδύναμος κρίκος, εκείνος που είχε τη μικρότερη ανοσία. Είναι η πρώτη χώρα που έπεσε στο πεδίο μάχης του χρέους και της λιτότητας. Όλοι έχουμε τα ίδια συ-

μπτώματα, μα δεν το ξέρουμε ακόμα. Η απομόνωση της Ελλάδας δεν θα χρησίμευε σε τίποτα. Τα δεινά που πλήττουν εκείνη σήμερα θα πλήξουν κι εμάς αύριο. Το φάρμακο που θα μας δώσουν θα είναι το ίδιο και για μας αύριο. Κι είναι χειρότερο από την ίδια την ασθένεια. Έχουμε κάθε λόγο ν' ανησυχούμε. Γιατί δεν μπορείς να μη δεις πόσο τυφλοί είναι οι Ευρωπαίοι ηγέτες. Άργησαν να αντιδράσουν όταν ξέσπασε η κρίση, δεν κατάλαβαν τι παιζόταν κάτω από τη μύτη τους και υποτίμησαν σοβαρά τους κινδύνους που έκρυβε η κατάσταση· έκαναν λάθος διάγνωση, μπέρδεψαν μια κρίση ρευστότητας με μια κρίση χρέους, δεν διέβλεψαν ότι το διακύβευμα ήταν η ίδια η επιβίωση του ελληνικού κράτους, νόμιζαν ότι είναι αρκετή η πολιτική του καρότου και του μαστίγιου· οι λύσεις που εφαρμόσαν ήταν εσφαλμένες – ο μοναδικός τρόπος να αποκατασταθεί το αξιόχρεο της Ελλάδας ήταν να διαγραφεί, ταχύτατα, ένα μέρος του χρέους της.

Κάτι άλλο που αποκάλυψε η κρίση είναι το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι πολιτικοί ηγέτες έχουν χάσει τον μπούσουλα, ότι είναι ανίκανοι να κατανοήσουν και να διαχειριστούν την κρίση, ότι έχουν υποταχθεί στους τεχνοκράτες.

Από την άποψη αυτή η διαχείριση της κυπριακής κρίσης στις αρχές του 2013 είναι άκρως διδακτική.